

سرشناسه:	دبیری، احمد، ۱۳۵۰ -
عنوان و نام پدیدآور:	فلسفه اخلاق؛ با رویکرد تربیتی / احمد دبیری؛ تدوین نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها، معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی.
مشخصات نشر:	قم: دفتر نشر معارف، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری:	۱۹۲ ص.
فروست:	مجموعه اخلاق اسلامی، ۳۰
شابک:	978-964-531-411-6
وضعیت فهرست‌نویسی:	فیبا
موضوع:	اخلاق - فلسفه
موضوع:	اخلاق اسلامی - فلسفه
موضوع:	دین و اخلاق
شناسه افزوده:	نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها.
شناسه افزوده:	دانشگاه معارف اسلامی، معاونت پژوهشی.
شناسه افزوده:	نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها، دفتر نشر معارف.
رده‌بندی کنگره:	BJ ۳۷۵۲۵۸ف ۱۳۹۱
رده‌بندی دیویی:	۱۷۰
شماره کتاب‌شناسی ملی:	۳۰۵۶۵۱۰

استاد محترم و دانشجوی عزیز

خواهشمند است با ارائه دیدگاه‌های خود ما را در رفع نواقص و ارتقای کتاب یاری بخشید.

شماره تلفکس واحد ارزیابی علمی: ۳۷۷۴۹۹۱۹ - ۲۵

پست الکترونیکی: arzyabi@maaref.ac.ir صندوق پستی: ۶۱۷۳ - ۳۷۱۵۵

فلسفه اخلاق

با رویکرد تربیتی

www.ketab.ir

حجت الاسلام دکتر احمد دبیری

عضو هیئت علمی دانشگاه یزد

معارف

مجموعه اخلاق اسلامی

۳۰

فلسفه اخلاق؛ با رویکرد تربیتی

نویسنده: احمد دبیری

تدوین: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها

معاونت پژوهشی، دانشگاه معارف اسلامی

ویراستار: امیرعباس رجبی

صفحه‌آرا: صالح زارع

طراح جلد: سید حسین موسی‌زاده

ناشر: دفتر نشر معارف

نوبت چاپ: یکم، پاییز ۱۳۹۲ / ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۳۵۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸ - ۹۶۴ - ۵۳۱ - ۴۱۱ - ۶

کلیه حقوق محفوظ است

مراکز پخش:

مدیریت پخش دفتر نشر معارف: قم، خیابان شهدا، کوچه ۳۲، شماره ۳، تلفن و نمابر: ۳۷۷۴۰۰۰۴
فروشگاه شماره یک (پاتوق کتاب): قم، خیابان شهدا، روبه‌روی دفتر مقام معظم رهبری، تلفن: ۳۷۷۳۵۴۵۱

فروشگاه شماره دو (پاتوق کتاب): تهران، خیابان انقلاب، چهار راه کالج، پلاک ۷۱۵،

تلفن: ۸۸۹۱۱۲۱۲؛ نمابر: ۸۸۸۰۹۳۸۶

فروشگاه شماره سه (فرهنگ و اندیشه): قم، ابتدای بلوار امین، بلوار جمهوری اسلامی،

نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، تلفن: ۳۲۹۰۴۴۴۰

نشانی الکترونیکی: E-mail: info@ketabroom.ir؛ پایگاه اینترنتی: www.ketabroom.ir

سخن آغازین

اهمیت ارائه فلسفه اخلاق در دانشگاه‌ها را می‌توان در گرایش روزافزون دانشجویان به مسائل عقلی جستجو کرد. هرچند مسایل این علم به لحاظ تاریخی متأخر از علم اخلاق است ولی به لحاظ رتبی می‌توان آن را مقدم بر علم اخلاق دانست؛ چراکه از آن به‌عنوان زیربنای علم اخلاق یاد کرده‌اند.

این علم که در فرهنگ اسلامی به‌صورت پراکنده در منابع فلسفی، اخلاقی، کلامی و علم اصول مطرح بوده است اکنون براساس ضرورت‌های موجود درخور توجه بیشتر است و می‌بایست به آن توجه مستقل و جامعی داشت. از ویژگی‌های جامعه امروز، گرایش به تبیین عقلی موضوعات و مسائل اخلاقی است که موجب شده پژوهش‌های اخلاقی به این سمت‌وسو سامان یابد؛ بر این اساس پرداختن به مسائل عقلی در اخلاق به‌ویژه مبتنی بر آموزه‌های دین اسلام می‌تواند به طرح دیدگاه‌های اسلام در حوزه مسائل عقلانی اخلاقی بیانجامد و راه‌حل ارائه شده توسط اسلام را به معماهای طرح شده در حوزه فلسفه اخلاق بیان کند.

کتاب حاضر درصدد تبیین ساده‌مهم‌ترین مسائل مطرح در حوزه فلسفه اخلاق است و با استفاده از دیدگاه‌های اندیشمندان مسلمان به ارائه دورنمایی از مهم‌ترین مباحث این حوزه به‌ویژه با تأکید بر دفاع از آموزه‌های اخلاق اسلامی در مقابل مکاتب اخلاقی غرب پرداخته است. این اثر که با تلاش جناب حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر/احمد دبیری سامان یافته توجه به مباحث تربیتی در تمام فصول را مورد توجه قرار داده و مباحثی چون کلیات مباحث اخلاق، واقع‌گرایی و غیرواقع‌گرایی اخلاقی، معرفت اخلاقی، اطلاق و نسبیت در اخلاق، غایت‌گرایی در

اخلاق، وظیفه‌گرایی، مسئولیت اخلاقی و رابطه دین و اخلاق را فرا روی دانشجویان عزیز قرار داده است.

معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی ضمن سپاس از تلاش مستمر و مجدانه نویسنده گرانقدر، از جناب آقای حجت‌الاسلام دکتر محمود فتحعلی که تهیه طرح اولیه کتاب و نظارت برخی از فصول را برعهده داشتند و همچنین از ارزیابان محترم حجج‌الاسلام آقایان دکتر بهروز محمدی منفرد و دکتر سید علی‌اکبر حسینی قلعه‌بهمن که با ارائه نکات سودمند بر غنای اثر افزودند، تشکر می‌نماید. در پایان نیز از تلاش مستمر آقای محمدجواد فلاح مدیر محترم گروه اخلاق اسلامی، مهدی فدایی کارشناس گروه و نیز سید سعید روحانی مدیر امور پژوهشی که زمینه چاپ این اثر را فراهم نمودند، تشکر وافر دارد.

از دیدگاه‌ها، انتقادات و پیشنهادهای اساتید، دانشجویان و صاحب‌نظران حوزه فلسفه اخلاق تقاضا می‌نمایم در جهت بهبود و رفع کاستی‌ها این معاونت را یاری فرمایند.

معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی

فهرست مطالب

مقدمه	۱۳
-------------	----

فصل اول: اخلاق، فلسفه اخلاق، مسائل فلسفه اخلاق، نظام اخلاقی

(۱۵ - ۲۸)

اهداف	۱۵
درآمد	۱۵
اخلاق و مفاهیم مرتبط	۱۷
علم اخلاق	۱۸
فلسفه اخلاق	۱۹
مسائل فلسفه اخلاق	۲۰
۱. اخلاق هنجاری	۲۱
۲. اخلاق کاربردی	۲۱
۳. فرااخلاق	۲۲
نظام اخلاقی	۲۴
دلالت تربیتی	۲۵
خلاصه فصل	۲۶
پرسش	۲۸
برای بحث و پژوهش	۲۸
منابعی برای مطالعه بیشتر	۲۸

فصل دوم: غیر واقع‌گرایی اخلاقی

(۲۹ - ۴۰)

اهداف	۲۹
دیدگاه‌های غیر واقع‌گرا	۳۱
۱. احساس‌گرایی	۳۱
۲. قراردادگرایی	۳۳
پیامدهای غیر واقع‌گرایی	۳۶

۳۶	۱. نسبی بودن اخلاق.....
۳۶	۲. ناتوانی در توجیه احکام اخلاقی.....
۳۷	دلالیت تربیتی.....
۳۹	خلاصه درس.....
۴۰	پرسش.....
۴۰	برای بحث و پژوهش.....
۴۰	منابعی برای مطالعه بیشتر.....

فصل سوم: واقع‌گرایی اخلاقی

(۴۱ - ۵۶)

۴۱	اهداف.....
۴۲	واقع‌گرایی در اخلاق.....
۴۳	دیدگاه‌های واقع‌گرا.....
۴۳	۱. تعریف‌گرایی طبیعی (طبیعت‌گرایی اخلاقی).....
۴۴	۲. طبیعت‌ناگرایی اخلاقی (شهودگرایی).....
۴۶	۳. نظریه مختار (تعریف‌گرایی متافیزیکی).....
۴۶	واقع‌گرایی در مفاهیم و گزاره‌های اخلاقی.....
۴۹	واقع‌گرایی در اخلاق اسلامی.....
۵۱	آثار واقع‌گرایی اخلاقی.....
۵۱	دلالیت تربیتی.....
۵۳	خلاصه درس.....
۵۴	پرسش.....
۵۴	برای بحث و پژوهش.....
۵۵	منابعی برای مطالعه بیشتر.....

فصل چهارم: معرفت اخلاقی

(۵۷ - ۶۸)

۵۷	اهداف.....
۵۸	شناخت‌گرایی و ناشناخت‌گرایی در اخلاق.....
۵۸	ابزارهای معرفت اخلاقی.....
۵۹	۱. عقل.....
۶۱	۲. وحی و الهام.....
۶۲	استدلال اخلاقی.....
۶۳	دلالیت تربیتی.....
۶۳	۱. آفات عقل و موانع رشد آن.....
۶۴	۲. آفات اخلاق و موانع معرفت.....

خلاصه فصل.....	۶۶
پرسش.....	۶۸
برای تحقیق و پژوهش.....	۶۸
منابعی برای مطالعه بیشتر.....	۶۸

فصل پنجم: اطلاق و نسبیت در اخلاق

(۸۶ - ۶۹)

اهداف.....	۶۹
تعریف نسبی‌گرایی اخلاقی.....	۷۰
انواع نسبیت اخلاقی.....	۷۱
۱. نسبیت توصیفی.....	۷۱
۲. نسبیت هنجاری.....	۷۱
۳. نسبیت فرااخلاقی.....	۷۲
دلایل نسبی‌گرایان.....	۷۳
۱. استدلال از طریق نسبیت توصیفی و وجود تنوع اخلاقی در فرهنگ‌های مختلف.....	۷۳
نقد و بررسی.....	۷۴
۲. نبود مبنایی واقعی برای احکام و ارزش‌های اخلاقی.....	۷۶
نقد و بررسی.....	۷۶
دفاع از مطلق‌گرایی.....	۷۷
دلالت تربیتی درس.....	۸۱
خلاصه فصل.....	۸۳
پرسش.....	۸۴
برای بحث، تحقیق و پژوهش.....	۸۴
منابعی برای مطالعه بیشتر.....	۸۵

فصل ششم: غایت‌گرایی در اخلاق

(۱۰۰ - ۸۷)

اهداف.....	۸۷
نظریه‌های اخلاقی.....	۸۷
غایت‌گرایی در اخلاق.....	۸۹
انواع غایت‌گرایی.....	۹۰
سودگرایی.....	۹۰
خودگرایی یا دیگرگرایی.....	۹۳
خودگرایی روان‌شناختی مبنایی برای خودگرایی اخلاقی.....	۹۳
دلالت تربیتی.....	۹۶
خود و دیگران در اخلاق.....	۹۶

۹۸.....	خلاصه درس
۹۹.....	پرسش
۹۹.....	برای بحث و پژوهش
۱۰۰.....	منابعی برای مطالعه بیشتر

فصل هفتم: وظیفه‌گرایی

(۱۱۲ - ۱۰۱)

۱۰۱.....	اهداف
۱۰۲.....	چیستی وظیفه‌گرایی
۱۰۲.....	انواع وظیفه‌گرایی
۱۰۳.....	وظیفه‌گرایی کانت
۱۰۶.....	نظریه امر الهی
۱۰۸.....	دلالت تربیتی
۱۰۸.....	تکلیف دینی یا تشریف
۱۱۰.....	خلاصه فصل
۱۱۰.....	پرسش
۱۱۱.....	برای بحث و پژوهش
۱۱۱.....	منابعی برای مطالعه بیشتر

فصل هشتم: اخلاق فضیلت

(۱۲۲ - ۱۱۳)

۱۱۳.....	اهداف
۱۱۴.....	چیستی اخلاق فضیلت
۱۱۶.....	سعادت‌گرایی
۱۱۷.....	قاعده طلایی
۱۱۸.....	فضایل و رذایل اصیل
۱۱۹.....	نقد اخلاق فضیلت
۱۱۹.....	دلالت تربیتی
۱۲۱.....	خلاصه فصل
۱۲۱.....	پرسش
۱۲۲.....	برای بحث و پژوهش
۱۲۲.....	منابعی برای مطالعه بیشتر

فصل نهم: مکتب اخلاقی اسلام (۱)

(۱۳۸ - ۱۲۳)

۱۲۳.....	اهداف
۱۲۴.....	جهان‌بینی اسلامی و مکتب اخلاقی اسلام

۱۲۷	 انسان‌شناسی اسلام
۱۲۷	 حقیقت انسان و کمال او
۱۲۸	 ۱. کمال روح، مصداق واقعی سعادت
۱۲۹	 ۲. تأثیر اعمال بر روح
۱۳۰	 ۳. نقش نیت در ارزش اخلاقی
۱۳۲	 برخی ویژگی‌های مکتب اخلاقی اسلام
۱۳۲	 ۱. توجه به نقش عقل و وحی
۱۳۳	 ۲. جامع‌نگری دیدگاه اخلاقی اسلام
۱۳۴	 ۳. ضابطه‌مندی دیدگاه اخلاق اسلامی
۱۳۵	 خلاصه فصل
۱۳۶	 پرسش
۱۳۷	 برای بحث و پژوهش
۱۳۷	 منابعی برای مطالعه بیشتر

فصل دهم: مکتب اخلاقی اسلام (۲) (۱۳۹ - ۱۵۳)

۱۳۹	 معیار ارزش اخلاقی در اسلام
۱۳۹	 اهداف
۱۴۰	 قرب الهی، معیار ارزش اخلاقی
۱۴۱	 حقیقت قرب به خدا
۱۴۳	 آثار قرب به خدا
۱۴۴	 راه رسیدن به قرب الهی
۱۴۵	 ایمان
۱۴۷	 عمل صالح
۱۴۸	 رابطه علم با ایمان و عمل
۱۵۰	 درجات قرب به خداوند
۱۵۱	 خلاصه درس
۱۵۲	 پرسش
۱۵۳	 برای پژوهش
۱۵۳	 منابعی برای مطالعه بیشتر

فصل یازدهم: مسئولیت اخلاقی (۱۵۵ - ۱۶۸)

۱۵۵	 اهداف
۱۵۵	 معنا و منشأ مسئولیت اخلاقی
۱۵۸	 شرایط مسئولیت اخلاقی
۱۵۸	 ۱. علم و آگاهی و امکان تحصیل آن

۱۵۹.....	۲. قدرت و امکان تحصیل آن.....
۱۶۰.....	۳. آزادی و اختیار.....
۱۶۱.....	قلمرو و مراتب مسئولیت اخلاقی.....
۱۶۱.....	۱. مسئولیت انسان در برابر خداوند.....
۱۶۲.....	۲. مسئولیت در برابر خود.....
۱۶۳.....	۳. مسئولیت در برابر دیگران.....
۱۶۴.....	۴. مسئولیت در برابر سایر موجودات.....
۱۶۴.....	مسئولیت اخلاقی و اخلاق کاربردی.....
۱۶۵.....	خلاصه فصل.....
۱۶۶.....	پرسش.....
۱۶۶.....	برای پژوهش.....
۱۶۷.....	منابعی برای مطالعه بیشتر.....

فصل دوازدهم: دین و اخلاق

(۱۶۹ - ۱۸۲)

۱۶۹.....	اهداف.....
۱۷۰.....	دین چیست؟ اخلاق کدام است؟.....
۱۷۱.....	اخلاق، بخشی از دین.....
۱۷۲.....	استقلال اخلاق از دین.....
۱۷۲.....	۱. استقلال وجودشناختی اخلاق از دین.....
۱۷۳.....	۲. استقلال معرفت‌شناختی اخلاق از دین.....
۱۷۵.....	۳. استقلال عقلانیت اخلاق از دین.....
۱۷۷.....	دین و انگیزش اخلاقی.....
۱۷۹.....	خلاصه فصل.....
۱۸۰.....	پرسش.....
۱۸۰.....	برای بحث و پژوهش.....
۱۸۱.....	منابعی برای مطالعه بیشتر.....

کتابنامه

(۱۸۳ - ۱۹۲)

مقدمه

نوشتار حاضر درسنامه‌ای در موضوع فلسفه اخلاق است. دانشی نسبتاً جدید که از فلسفه‌های مضاف به‌شمار می‌رود. این کتاب که با رویکرد متن آموزشی سامان یافته ضمن اختصار از جامعیتی نسبی برخوردار بوده و در موضوع فلسفه اخلاق به‌عنوان درآمد قابل استفاده برای علاقمندان و دانشجویان محسوب می‌گردد.

جهت بهره‌مندی شایسته از متن موجود نکاتی چند برای اساتید و دانشجویان محترم قابل ذکر است:

۱. با توجه به این که دروس فلسفه اخلاق در دانشگاه‌های معتبر به صورت تخصصی و در سطوح عالی برگزار می‌شود، قطعاً این متن نیز نمی‌تواند «خودآموز درسی» باشد و نیازمند اساتید مطلع از مباحث فلسفه اخلاق است. از این جهت مطالعه این اثر بدون استاد برای دانشجویان عزیز دشوار و در مواردی نامفهوم خواهد بود.

۲. مطالبی که با عنوان برای مطالعه بیشتر در کادرهای سایه روشن آمده غالباً به نکته‌ای تکمیلی و یا جهت تعمیق بیشتر مباحث ارائه شده است. بنابراین براساس تشخیص اساتید محترم می‌توان برخی از آنها را حذف کرد.

۳. در پایان هر فصل مطالبی با عنوان «دلالات تربیتی» به هدف تقویت بُعد تربیتی در کنار بُعد نظری و استدلالی ضمیمه شده است. این مطالب به‌عنوان زمینه و پیش سازمان‌دهنده طرح شده است که اساتید و دانشجویان محترم با مطالعات و آگاهی‌های عمیق‌تر خود می‌توانند بر غنای این مباحث در کلاس بیفزایند.

۴. متن حاضر برای تدریس در دو واحد درسی آماده شده، ولی به دلیل فلسفی بودن

مطالب و آشنا نبودن دانشجویان با این نوع مباحث، به نظر می‌رسد لازم است اساتید محترم با توجه به مقتضیات و ضرورت‌های موجود، فصل‌های خاصی را حذف یا تعدیل کرده و فصولی را به‌طور کامل تدریس نمایند.

در پایان وظیفه خود می‌دانم از تلاش فرهیختگانی که در به سامان رسیدن این اثر سهیم بوده‌اند، قدردانی کنم. از زحمات جناب حجت الاسلام و المسلمین دکتر محمود فتحعلی - که از رهنمودهای ارزشمندشان خصوصاً در تهیه طرح کتاب بهره فراوان بردم - تشکر و قدردانی کنم. همچنین از اساتید محترم حجج اسلام دکتر بهروز محمدی منفرد و دکتر سید علی اکبر حسینی که با مطالعه متن، نگارنده را مرهون تذکرات عالمانه و سودمندشان ساختند، صمیمانه سپاسگزارم. از پیگیری‌های مجدانه دکتر غلامحسین گرامی معاون محترم پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی و دکتر محمدجواد فلاح مدیر گروه اخلاق اسلامی و همکارانشان که زمینه شکل‌گیری این اثر را فراهم نمودند تشکر می‌کنم.

اللَّهُمَّ قَنَعْنَا بِمَا رَزَقْتَنَا وَ بَارِكْ لَنَا فِيهَا أَمِينًا

احمد دبیری / ۱۷ ربیع الاول ۱۴۳۴